
BOQONNAA TOKKO**1. YAAD-RIMEEFI MAALUMMAA DIRAAMAA****1.1 Yaadrimee Diraamaa**

Diraamaan gosa seeneffamaa keessaa tokko ta'ee, umrii dheeraa kan qabuudha. Jechi diraamaa jedhu jaqaba kan dhufe, jecha Giriikotaa '*dran*' jedhuufi hiika 'raawwachuu ykn hojjechuu' jedhu, kan ingiliffaan '*to act*'/'*to perform*' jedhurraa dhufe. Beektotni baay'een ka'umsa diraamaa gochaa dubbii hinqabne 'wordless action' warren akka ragadaa, akkeessaa, shubbisa taatonni of golgan (masked player)fi luboonni mana sagadaa taasisaniin walqabsiisu.

Karaa biraatiin hayyoonni akka *Kimbal King (2007:4)* Diraamaaf hiika yemmuu kennan, "*Every thing in our video counts as drama, including, comedies, musicals and independent films, since all of this production started out as a written composition and are performed on some kind of stage, weather the stage is official stage, theatre stage, Hollywood, or scene stage in a middle of park.*"

Akka hayyuu kanaatti, wantootni suuraafi sagalee viidiyootiin waraabaman kan akka, baacoo, muuziqaafi fiilmiifaa diraamaadha jechuun nidanda'ama. Sababni isaas, wantootni kanaa olitti maqaan isaanii tuqaman martinuu, jalqaba waraqaa irratti barruun qophaa'uun, boodarra sochiifi dalagaa adda addaatiin waltajjii irratti waan agarsiifamaniifi.

Diraamaan yoomiifi akkamitti akka jalqabe lafa kaa'uun ulfaataa ta'us, namoonni yeroo dheeraaf seenaawwan ajaa'ibsiisoo agarsiisaan/akkeessaan akka raawwataa turan tilmaamuun nidanda'ama. Altokko tokko hawaasni durii waqtiileen akka eegamaniin dhufuu hafuu isaanii, waaqni isaanitti gadduu yookaan dallanuu waliin walqabsiisu. Kana araarfachuuf immoo, qophii (ceremony) qopheessanii ragaadaan kadhaa adda addaa gochaa araarfachuu yaalu. Ragada kana keessattis, luboonni gahee guddaa taphatu. Yemmuu ragadan kanas, bakka addaa qabatanii, uffata addaa uffatanii sirna kana irratti gahee adda addaa taphatu. Diraamaanis, gochoota akkanaarraa dhufe jedhamee amanama. Sirna waltajjii wahii irratti ummataaf dhihaatu keessatti, akkeessuun, bashannansiisuun, gahee fudhachuufi gammachiisuun jiraannaan, gocha sana diraamaa jechuun nidanda'ama.

Diraamaan warra Giriikotaa, ragada ayyaaneffannaa amantaa (*religious rituals*) firii yookaan bu'aa qabeessummaa lafaafi nageenya namootaaf taasifamu irraa akka dhufetti himama. Ayyaaneffannaan yookaan ragadni taasifamu kunis, waaqa warra Giriikotaa, '*Diyonoosis*' jedhamu, kan Giriikota biratti akka waaqa misoomsaa lafaafi biqilaa wayiniitti ilaalamuufi. Ragadni kunis, weedduu, faaruufi shubbisa waaqa oomishaa kanaaf taasifamu hammata.

Namoonni sirna kabajaa kanarratti argamanis, duraa bu'aa garee garee isaaniitiin hogganamaa iddoo "*orchestra*" jedhamutti argamuun, shubbisaafi ragada adda addaa keessatti gahee isaanii ni taphatu. Qooddattootni sirna kana keessatti hirmaatan martis, uffannaa himamasa aadaa isaanii keessatti himamu fakkeessanii uffatu. Haaluma kanaan, jalqabbii diraamaa waliin walqabatee namoonni dhakaa bu'uuraa buusan nijiru. Isaan keessaa muraasni isaanii kanneen armaan gadiiti.

1. Aeschylus (525-456 BC)

Namichi kun sirna kabaja waaqa 'Diyonoosis' irratti dura ta'aa ragaddoota "orchestra" ta'uun yeroo hedduu kan tajaajiledha. Namni kun sagantaa waaqeffanna kan iddoo "orchestra" nama tokkoon hogganamaa ture, qooddataa biraa itti dabaluun waldiddan akka uumamu kan taasisedha. Hojiin 'Aeschylus' baay'een isaa safuufi duudhaa akkasumas, amantaa irratti kan xiyyeeffatu yoo ta'u, dhimmoota akka: iddoo namni uumama keessatti qabu, seera uumamaafi adaba yookaan dheekkamasa waaqaa irratti nixiyyeeffata. Namichi kun abbaa diraamaa tiraajeedii (father of tragedy drama) jedhamuun beekama.

2. Euripides (480-406 BC)

Namni kun hojii isaa baay'ee keessatti, sona barsiifata hawaasa Giriikii keessatti wantoota hinbeekamne, yookan hawaasa keessatti hinfudhatamne, fiduun beekama. Fakkeenyaaf ilmoo ofiirraa jaalala saalqunnamtiin qabamuu, ilmoo ofii ajjeesuufi wkfdha. Diraamaan isaas walaloo baay'ee kan ofkeessaa hinqabneefi waliin dubbiin kan walqabatedha.

3. Sophocles (500 – 406BC)

Soofookils nama lubummaa amantaa, siyaasaafi oguma diraamaas yaaluun kan beekamudha. Namichi kun, diraamaawwan hojjetu keessatti, qooddataa dhuunfaa irratti xiyyeeffata. Kana jechuun diraama isaa keessatti gaheen garee xiqqoodha. Qooddatoota xinsammuu olaanaa qaban irratti olaantummaa mul'isuun, rakkinaafi dhiphina keessa akka galan godhee dhiheessa. Diraamaan isaa walaloo ifaafi miidhagina qabuun dhihaata.

4. Thepsis

Teepsis ragada waaqeeffannaa gareedhaan raawwatamaa ture gara taatoo dhuunfaatti deebisuun beekama. Garee (chorus) keessa ta'uun waaqa faarsuurra bakka sana bu'uun dhuunfaan faarsuu jalqabe. Kanaaf teepsis taatoo jalqabaa jedhamuun beekame.

Diraamaan akkuma seenaawwan kan biroo, *jaargocha*, *waldiddaafi qooddattoota/ taatotafi* kkf kan qabu ta'ee, seenaa gochaan waltajjiirratti agarsiifamuudha. Diraamaa dhugoomsuu yookaan hojiirra oolchuu keessatti namoonni ga'ee garaagaraa qaban yookaan kalaqan qooda fudhatu: barreessaa (playwright), taatota (actors/actress), daayireektara (director), namoota muuziqaa (musician), dizaayinaroota (designers)fi kkf.

Diraamaan durii waltajjii amantiifi hawaasummaarratti daanga'ee kan dhihaatu ture. Har'a garuu, galma tiyaatiraafi waltajjii garaagaraarratti agarsiisa dhihaatan dabalatee foddaa televishiniitiin diraamaa daawwachuun nidanda'ama.

Diraamaan bifa waliin dubbiin (dialogue) kan dhihaatuudha. Taatonni waltajjiirratti seenaa raawwataniifi fudhatan dhiheessu. Yeroo raawwii kana raawwatan waliin dubbachaadha. Yeroo baay'ee diraamaan bifa jireenya guyyuu agarsiisuun qophaa'a. Kana dhugoomsuuf immoo waliin dubbiiniifi raawwiin qooddattoota/taatotaa jireenya guyyuu sana akka akkeessuu yookaan fakkaatu taasifama. Kanaaf, waliin dubbii sun salphaafi al-idilee ta'ee dhihaata. Of eeggannaa addaan kan hintaasifamne, dabareen dubbii qooddattoota/taatota gidduutti eegamuuf dirqama utuu hinta'in walsaamanii, sardamaa dubbatu, afaan waalta'aa hintaane yookan yoomessa tokko qofa kan xiyyeeffatefaa ta'ee argama. Gochi isaaniis namuu jireenya guyyuu keessatti isa raawwatu: buna dhuguu, daldaluu, imala deemuu, liqeeffachu, hinaafuufi kkf ta'a. Yeroo tokko tokko immoo, haala salphaafi qabatamaarraa ka'uu gara isa ulfaataa, walxaxaafi idilee ta'etti adeema. Jireenya hawaasaa haala itti fufsiisuuf, kallattii wayii qabsiisuuf yookaan tasgabbeessuf namni tokko tasa goota cimaa ta'ee diddaa wareegama guddaa gaafatu keessa galee, jaalalli cimaan amanamuuf rakkisu jaalalleewwan gidduutti mul'achuun adeemsa fuudhaafi heeruma baratamaa ta'e gaaffii keessa galchee, balaan uumamaa jireenya hawaasaa gaaffii keessa

galchu/rakkisaa taasisu mudatee dhihaachuu danda'a. Daawwatoonni ammoo seenaa kana ofiin ilaalanii/ daawwatanii hubatanii hiikkatu malee, seenessaan (narrator) isaaniin ga'u hinjiraatu.

Barruun diraamaa barreessaa diraamaa tokkoon barreeffamu jamaa diraamaa sanaa akka dubbifamuuf miti kan barreeffamu. Taatonni diraamaa kana dhiheessaniifi daayirektarri seenicha qindeessan dubbisani akka dhiheessaniifi qindeessaniifi. Barruun diraamaa waliin dubbiitti dabalataan ibsa waltajjiitti (stage direction) of keessaa qaba. Ibsi waltajjii qajeelfamoota addaa taatonniifi daayireektaroonni hubachuufi hordofuu qaban dhiheessa. Ibsi waltajjii kun barruu diraamaarratti, yeroo baay'ee cuftuu yookaan hammattuu kaa'ameeti dhihaata. Taatonni waltajjiirratti eessa dhaabbachuu akka qaban, yoom akka seenaniifi ba'an, wanta jedhan yookaan dubbatan akka jedhaniifi kkf hima.

Diraamaa qo'achuu keessatti qaphilee ijoofi walitti hidhatiinsa qaban afurtu jiru. Isaanis seenduubee isa diraamichaafi haala hojiisaa isaan yaadrimee diraamichaa kalaquu keessatti dhiibbaa geessisan, barruu diraamichaa (akkaataa tarreeffama jechootaa yaadrimeen/miirri barreessichaa itti bakka buufamu), raawwii/agarsiisa seenaa barruu sanaa waltajjii filatamanirratti taatota filatamaniin raawwatuufi jamaa inni dhihaatuufiidha. As keessatti adeemsota hafuu hinqabne sadii ilaaluun nidanda'ama. Inni jalqabaa, adeemsa ittiin barreessaan miira/seenaa bu'uuresse/kalaa mallattoolee jechootaatiin waraqaarra kaa'uudha. Inni lammaffaan immoo, isa barruun barreeffame raawwii taatotaa ta'uun mallattoo dubbii (waliiniifi ofii dubbii)fi gochaan waltajjiirratti agarsiisan yoo ta'u, inni sadaffaan, adeemsa ittiin jamaan/daawwattootni seenaa mallattoo dubbii/haasaafi gocha taatotaarraa arganiifi dhaga'an walqabsiisuun hiikaniifi duubdeebii itti kennaniidha. Kanaaf, adeemsa qo'annaa diraamaa keessatti ka'umsa xiinxalliisaa ta'uun tajaajilan barruu diraamichaa, taatoofi jamaadha.

Barruu diraamaa duuba barreessaa diraamichaatu jira. Taatota duuba immoo qopheessaa yookaan daayireekteratu jira. Jamaa duubatti immoo hawaasa waliigalaa arganna.

1.2 Gosoota Diraamaa

Diraamaawwan bara durii irraa eegalee hanga yeroo ammaatti jiran, haala garagaraatiin, jiruufi jireenyaa ummoota addunyaa agarsiisaniyyuu, diraamonni kunneen gosa gurguddoo diraamaa lamaan ala kan bahanii miti. Gosoonni diraamaa lamaan kunis: diraamaa bara durii (*traditional drama*)fi diraamaa ammayyaa (*modern drama*)dha.

1.2.1 Diraamaa Bara Durii

Diraamaa bara/jabana durii gosoota kanneen armaan gadii of jalatti hammachuu nidanda'ama.

- ✍ Diraamaa Tiraajeedii
- ✍ Diraamaa Koomeedii
- ✍ Diraamaa Meeloo
- ✍ Diraamaa Farsiifi wkfdha.

1.2.1.1 Tiraajeedii (Tragedic drama)

Addunyaa diraamaa keessatti, jechi '*tiraajeedii*' jedhamu waan haaraa miti. Waan gaddisiisaa nama tokko muudatu garuu, dhimma hawaasa biroo akka hintaanetti ibsama. Fakkeenyaaf: Gaa'ela diiguu, Balaa tasaan du'uu nama ta'e tokkoo fi kkf waanuma uumamaan jiru tokkoon du'uun akka tiraajeediitti ibsama. Gaa'ela hiikuun dhimma namoota walhiikaniiti malee, dhimma hawaasa warra hafanii miti; garuu, waanti raawwate sun gaddisiisaadha. Gama biraan, taatewwan (events) hawaasa tokko keessatti raawwatu, fakkeenyaaf: kirkira lafaa, balaa lolaa, buufaatii xiyyaaraafi kkf. biroon tiraajedii jedhamu

Akka galmeen jechootaa 'Oxford English Dictionary' jedhutti: "*Tragedy is a play of a serious or sorrow mankind...a very sad event, action or experience*" jedha. Akka hiika kanaatti, tiraajeediin taatewwan wantoota gaddisiisaa raawwatamanii, uumamaafi badii namootaa muuxannoo jireenya guyyaa keessatti raawwataman kan agarsiisudha. Diraamaa tiraajeedii seenaan isaa kan qalbii namaa rarraasuufi xumurri isaa daran kan nama gaddisiisu akka ta'e hayyoonni nidubbatu.

A. Seenaa Diraamaa Tiraajeedii

Tiraajeediin biyya Giriikiirraa kan madde ta'usaa maddoonni garaagaraa ni ibsu. Tiraajeediin kan madde, kabaja ayyaana warra Girikii keessaa kabaja ayyaana 'Diyonoosis' jedhurraa kan dhufe jedhama. Diyonoosis waaqa omishaa, keessaayyuu wayinii (wine)fi hormaata akka ta'e dubbatama. Yeroo kabaja ayyaana kanaa shaneen ayyaana kanaafi weellistoonni waliin ta'uun waaqa tolfamaa (gods) waaqessan sana muka aarsaarratti dhiyeessuuf ijaaramee jirutti naanna'uudhaan faarsaa shubbisu. Isaan kana keessaa namoonni shantamni gogaa reettii uffatanii sirbaa shubbisu. Reettiin beelada waaqa tolfamaaf aarsaa taatu jedhamee amanama. Kun madda "tiraajeediin" maqaa ittiin argatedha jedhama. Sababiinsaa, Afaan Giriikiitiin "*tragoeda*" jechuun "*goat song*" weedduu ykn sirba reettii jechuudha.

Yeroodhaan booda, Miseensonni (jamaan) waliin sirban (chorus) lakkoofsaan suuta suutaan hirrisaa yeroo deeman, taatonni (actors) immoo, lakkoofsaan dabalaa dhufani. Kanarraan tiraajeediin dhalachuu danda'e. Diraamaan kun bara dhaloota kiristoos dura 534BC fudhatamaafi beekamtii guddaa argachaa dhufe. Mootummaan beekamtii diraamaa tiraajeediif kennuun kabaja ayyaana waggaa 'Diyonoosis' irratti diraamaa tiraajeedii akka gaariitti dhiyaataniif badhaasa badhaasuu jalqabe.

Tiraajeediin goorowwan diraamaa keessaa isa baay'ee bakki guddaan kennamuufi fudhatama olaanaa qabu. Jalqaba guyyaa Aristootil maalummaa tiraajeedii barreessee hanga har'aatti, hiikawwaniifi seera baay'ee akka qabaatu taasifameera. Hiikkoowwaan yeroo garagaraatti diraamaa tiraajeediif kenname kana iddoo adda addaatti qoodnee ilaaluu dandeenya. Qoqqooddiwwan kunis, *tiraajeedii jabana duriifi tiraajeedii ammayyaa* jechuun qooduun nidanda'ama. Tiraajeedii jabana durii fudhannee- yoo ilaalle, qooddattootni diraama gosa kana irratti qooda fudhatan, gochoota, safuu, duudhaafi amanataa uummata tokkoo keessatti, hindeeggaramnefi safuu ta'e, raawwachuu isaanii irraa kan ka'e, dhumarra bu'aa badaa yemmuu isaanirra gahu kan mul'isudha. Gosa diraamaa tiraajeedii bara durii keessatti, taatonni safuufi duudhaa hawaasaa cabsan dirqama badiifi gidiraan jara akka eeggatu agarsiisa. Kana males, badii taatonni dalaganiin, namoonni naannoo isaaniitti argaman: maatiin, ollaafi firootan taatotaas, sababa qooddataan safuu waaqaafi hawaasaa cabseef yemmuu waliin dararamu mul'isa. Fakkeenya; diraamaa Girikii (*Oedipus the King* (Complex) ilaaluun ni danda'ama.

Diraamaan kun gocha tokko qofa kan qabudha. Kunis, odiipas akkamiin abbaasaa ajjeesee haadha isaa akka fuudhedha. Kanarraa kan ka'e, hawaasa sana keessatti hongeen, kirkirri lafaafi balaan gara garaa hawaasa sana gidiraa ture. Sababni isaas safuun waan cabeeff waaqni hawaasa sana gidire. safuun cabe kunis, ilmi abbaa ajjeesuu, akkasumas, ilmi haadha fuuchudha.

Diraamaa tiraajeedii ammayyaa keessatti garuu, wanti raawwatu faallaa diraama tiraajeedii bara duriiti. Tiraajeedii ammayyaa keessatti, qooddattootni safuu waaqaafi safuu hawaasaa sirriitti eegan, akkasumas, hawaasa keessatti haala gaariifi fudhatama qabu agarsiisan yemmuu kuufaatiin, gidiraafi dhiibbaan gara garaa isaan dararu mul'ata. Dhiibbaan kun daran itti hammaachuun hanga lubbuu galaafachuutti kan deemudha. Akka *Aristootilitti*: Tiraajeediin akkeessa raawwii waan hamaa ta'e tokkoofi bu'aa ta'e kan qabu, Ogummaa afaaniifi faayaawwan aartiin bakka taphaa garaagaraa unka seenessuun osoo hintaane, raawwachuun mul'atudha. Kanaafuu, rifaasuufi sodaa kanqabudha; jechuudhaan lafa kaa'eera.

Qeeqxonni jabana ammayyaa baay'een yeroo ammaa kana keessa tiraajeediin hinjiru yaada jedhu dhiyeessu. Bu'uurri isaaniis barreessitoonni diraamaa tiraajeedii ammayyaa malleen Aristootilfaa dur fayyadaa tura sana hinfayyadamani. Barreessitoonni diraamaa ammayyaa, diraamaan seera kamiiniyyuu daangeffamuun barbaachisaa akka hintaane dubbatu. Akkasaan jedhanitti diraamaan hawaasa kan ibsu waan ta'eef hojiisaanii keessatti hawaasa isaaniis sadarkaalee garaagaraarra jiru ibsu. Hawaasa ammayyaa keessatti xiyyeeffannoon tokkollee moototaaf yookaan namoota sadarkaa olaanaarra jiraniif hinkennamu. Hiyyeessa hojjetee buluuf xiyyeeffannoo guddaa kennu. Hawaasni akka olkaasee xiyyeeffannoo isaaniif kennu yaalii godhu. Taatoon hawaasa keessa filame kunis dogoggora murtii raawwatuun kufaatissaa agarsiisa. Tiraajeedii ammayyaa keessatti dhimmota yeroo ammaa jirantu xiyyeeffatama. Taatoo guddaan waan itti amane tokko galmaan ga'ee amansiisuuf hanga lubbuusaa dabarsuutti ga'a.

B. Amaloota taatota tiraajeedii warra durii:

Tiraajeediin jabana durii amaloota ittiin beekaman qabu. Isaan keessaa warreen armaan gadii nicaqafamu.

- ☞ Taatoo guddaan dhufteen dhaloota isaa moototaafi warra beekumsa qaban keessaati
- ☞ Sadarkaaa olaanaarraa – gad-aanaatti kufa.
- ☞ Miira soda, salfiifi qaani sammuu daawwatootaa keessatti uuma.

- ☞ Afaan walaloo ta'een geggeeffama.
- ☞ Gocha irraa jalaa toora qabeessa ta'e qaba.

1.2.1.2 Diraamaa Koomedii (Comedy drama)

Diraamaan koomedii kofalchiisuufi waldiddaa keessatti taatorra hamaan akka hingeenye mirkaneessuun jamaa/daawwatoota bashannansiisuu kan fuuleffatuudha. Diraamaan koomeediiin gosoota garaagaraa qabaachuun beekama. Gosoota diraamaan kun qabu keessaa muraasni isaanii kanneen armaan gaditti dhihaataniidha.

- A. Koomedii jabaa (high comedy):** Kan jedhamu yaada (idea) yookan beekumsa (intellect) irratti kan xiyyeeffatu yoo ta'u, koomedii laafaan (low) kan jedhamu ammoo haalleen bashannansiisoo kanneen akka taphaafi qoosaa xiyyeeffachuun kan hojjetamuudha.
- B. Koomedii jaalalaa (romantic comedy):** Kan jedhamu yoo ta'u, kunis jaalalleewwan waliin ta'uuf/ walitti dhufuuf wal'aansoo isaanii taasisan of keessatti hammata. Kana malees, gosti diraamaa kun, fiixeetti ba'ee, kan amanuuf nama rakkisuufi raajii ta'an warren akka maajikii, abjuufi kkfs nidabalata.
- C. Koomedii saatiriikii (satiric comedy):** Gosa diraamaa koomedii keessaa tokko ta'ee, tajaajila qeequu kan qabuudha. Diraamaan kun kana kan godhu qooddataa/ taatoo yaada falaasamaa yookaan raawwii siyaasaa bu'uuraffachuun safuufi duudhaa hawaasaarra maquu itti kofalchiisuu yookaan muka qoosaa gochuun safuufi duudha hawaasaa kana tiksa. Yeroo kana taasisu, kaayyoon isaa daawwatootni qooddataa/ taatoo waliin akka kolfaan utuu hintaane akka itti kolfaniidha.
- Qoosaanis (farce) akka akaakuu diraamaa koomedii keessaa tokkootti ilaalamu danda'a. Qoosaan daawwatoota kolfa onneerraa madden gaggabsuun beekama. Qoosaan dhimmoota saal-quunnamtii makachuun, baacoowwan jechaafi sochii qaamaa dabalatee Kan dhihaachuu danda'uudha.
- D. Koomeedii Waltajjaajii (Standup Comedy/mono drama):** Maqaan waltajjaajjii jedhu kun, jecha waltajjiifi ijaajjuu jedhu walitti suphuun kan uumame yoo ta'u, hiikni isaas, diraamaa komeedii ijaajjii watajjiiraan dhihaatu jechuudhaafi. Koomeediiin waltajjaajjii gosoota komeedii yeroo ammaa kana biyya keenya keessatti bal'inaan hojiirra oolaa jiran keessa isa tokkodha. Akaakuun diraamaa koomeedii kun, yeroo baay'ee waltajjii irratti bakka daawwatootni argamanitti, fuulaa fuulatti bifa qoosaatiin kan dhihaatudha. Kaayyoon

diraamaa kanaa akkuma diraamaa koomeedii kanneen biroo, daawwatoota sagantaa tokkorratti argaman bohaarsuu yookaan kofalchiisuudha. Gosti diraamaa koomeedii kun, irra guddeessaan waltajjiirratti namoota ijaajjanii qoosaa dawwatoota isaaniif dhiheessaniin kan dhihaatu yoo ta'u, yeroo baay'ee, nama tokkoon yemmuu dhihaatu, darbee darbee nama lamaafi isaa olittis dhimma bahuun dhihaachuu ni danda'a. Dhiheessitootni koomeedii gosa kanaa, dhimmoota jiruufi jireenya hawaasaa kessatti hubatan, kan akka: dhimma siyaasa, diinagdeefi wkf kallatti argayaadaatiifi kalaqa isaanii fayyadamanii bifa dawwatoota bohaarsuu danda'uun dhiheessu. Karaa biraatiin, komeediin waltajjaajjii kolfaafi qoosaa qofaan haguugamee kan hafu osoo hin ta'in, akkuma ogbarruu biroo, kakaasuu, ergaa dabarsuufi wkf ofkeessaa qaba. Diraamaa koomeedii gosa kanaaf fakkeenya gaarii kan ta'u, koomeedii Afaan Amaaraatiin yeroo ammaa kana waltajjii garaa garaa irratti, namoota akka 'Kibaboo Gadaa'fi kanneen birootiin dhihaata jiranidha.

E. *Koomeedii Haalaa (Situational Comedy)*: Gosti diraamaa koomeedii inni kun immoo, haala yeroo murtaa'e tokkorratti hundaa'uun battaluma sanatti haasawa ykn mallattoo gara garaa agarsiisuun kan daawwatoota ittiin kofalchiisanidha. Akaakuun diraamaa kanaa, walitti fufuun kan dhihaatu yoo ta'u, waltajjii murtaa'aa ykn gordura mana tokkoo keessatti kan dhihaatudha. Koomeediin haalarratti hundaa'ee akka komeedii waltajjaajjii namoota muraasaan kan dhihaatu osoo hinta'in, akkuma diraamaa warra biroo, taatonni hedduun kan itti hirmaatan yoo ta'u, yeroo baay'ee taatonni hundinuu hanga xumura komedichaatti itti fufu. Gosti diraamaa komeedii inni kun, akkuma maqaasaa, akkaataa jijjiirama haala yeroo ilaalcha keessa galchuun, dhimmoota haaraa dabalataa adeemuu danda'a. Fakkeenya gaarii gosa koomeedii kanaa ta'uu kan danda'u, diraamaa walitti fufaa mataduree '*Betoch*' jedhuun Teelavijiinii(sagilaala) biyyoolessaan darbudha.

F. *Diraamaan Meeloo (Melo drama)*: Diraamaan meeloo gosa diraamaa koomeedii keessaa isa biroota. Diraamaan meeloo raawwii waltajjiirratti dhihaatuufi jaarraa 19^{ffaa} keessa fudhatama argataa dhufeedha. Diraamaan kun jaargochoota miira jaalalaa muuziqaan make dhiheessa. Diraamaan meeloo daawwatoota kan bashannansiisuufi dhuma gammachiisa ta'e kan qabu ta'ee, ergaa yookaan dhaamsa hoomaayyuu kan hindabarsineedha.

G. *Diraamaa Farsii (Farce drama)*: Gosti diraamaa bara durii kun, kaayyoonsaa dawwatoota kofalchiisuudha. Taatonni diraamaa kana keessatti qooda fudhatan, daawwatoota diraamichaa kan kofalchiisan, qoodattoota amala gaarii qaban irratti, gochaa ofittummaa,

arrabsoo ciccimoo adda addaa irratti raawwachuun. akkasumas, sagaleefi sochiilee qaamaa kofalchiisoo ta'an fayyadamuuni. Wantootni waltajjii diraamaa gosa kana irratti raawwatan marti, amala namootaa kanneen too'annoo isaanii jalaa miliqan kan agarsiisuufi wantoota waltajjii sanarratti raawwatan maraaf sababni isaa ifatti kan beekamuu miti. Diraamaa feersii tokko keessatti gochoota akka:

- ❖ Namni tokko dubartii gurri ishee hindhageenyee walargee, walii galtee uumuuf yemmuu rakkatu
- ❖ Daa'imman lakkuu dhalatan/ baay'ee walfakkataan addaan baasuu dadhabanii yemmuu dhiphataniifi goyyoomsaman.
- ❖ Yemmuu namoonni garagaraa waan sababni isaa sirriitti hin beekamneef fiigaafi walcaccabsaa walirraa dheessanfaadha.

? Shaakala

Gaaffilee armaan gadiif deebii kenni

1. Amaloota diraamaan tiraajeedii ittiin beekamu tarreessi.
2. Jalqabbiin diraamaa tiraajeedii maal waliin wal qabata?
3. Garaagarummaan tiraajeedii bara duriifi tiraajeedii ammayyaa maali?
4. Gosoota diraamaa koomeedii tarreessuun ibsi.

1.2.2 Diraamaa Ammayyaa (Modern Drama)

Diraamaan ammayyaa, diraamaa bara durii, bara haaromsaa, bara giddugaleessaa, bara Elzaabeetiifi kkf booda kan dhufedha. Diraamaam ammayyaa akka diraamaawwan isaan dura turanii, gaddisiisuu yookaan gammachiisuu qofarratti kan xiyyeeffatu osoo hin ta'in, dhugaa qabatamaa ilmi namaa jiruufi jireenya isaa keessatti isa mudatu irratti xiyyeeffata. Diraamaawwan ammayyas, akka armaan gadiitti qoodnee ilaaluu dandeenya.

A. Tiraajiik-koomeedii (Tragic comedy)

Gosti diraamaa ammayyaa inni kun, amala diraamaa tiraajeediifi amala diraamaa komeedii kan of keessaa qabudha. Sababni diraamaa ammayyaa keessatti tiraajiik-komeediin filatameefis, jireenya dhala namaa keessatti, guutummaa guutuutti gaddi, akkasumas guutummaa guutuutti gammachuun argamuu waan hin dandeenyeefi. Waan kana ta'eef, amala jiruufi jireenya dhala

namaa sirriitti bakka bu'uu kan danda'u tiraajiik-komeediidha jedhamee waan amanamuufi. Gosti diraamaa kana seenaa gaddisiisaan jaqabee, gara seenaa gammachiisaatti dhufuun yookiin seenaa gammachiisaa ta'e tokkorraa ka'uun, gara gaddisiisaatti geessee kan xumuramudha.

B. Diraamaa Dhugoominaa (realistic drama)

Xumura jaarraa 19^{ffaa} fi jalqaba jaarraa 20 irratti, beektotni diraamaa irratti hojjetaa turan, barruu diraamaa (drama script) isaanii guutummaa guutuutti dhimma kofalchiisuu yookaan gaddisiisuu dhiisuun, dhugaa hawaasaa irratti hundaa'anii diraamaa barreessuu eegalan. Diraamaan dhimma kana irratti xiyyeeffachuun dhihaatus, diraamaa dhugoominaa (realistic drama) jedhama.

Barreessitootni diraamaa riyaalistikii, jiruufi jireenya guyyuu dhala namaa irratti xiyyeeffatu. Haaluma kanaan, qabiyyeen diraamaa riyaalistikii, manca'iinsa, walitti bu'iinsa namoonni iddoo hojiitti uuman, ummataafi siyaasa bulchitoota isaanii, dhimma diinagdee hawaasni tokko yeroo murtaa'e tokko keesatti itti fayyadamufi wkf agarsiisuu irratti xiyyeeffata.

? Shaakala

Yaada kanaa olitti siif dhihaate irratti bu'uureffachuun gaaffilee armaan gadiitti siif dhihaataniif deebii sirrii kenni.

1. Diraamaan tiraajiik koomeedii maal irratti xiyyeeffata?
2. Diraamaa ammayyaa keessatti gosti diraamaa tiraajiik koomeedii maaliif xiyyeeffannoo argate?
3. Garaagarummaan diraamaa tiraajiik komeediifi diraamaa dhugoominaa/riyaalistikii maali?

1.3 Faayidaa/ tajaajila Diraamaa

? Shaakala

Muuxannoo kanaan dura qabdurraa ka'uun gaaffilee armaan gadiif deebii keenni.

1. Diraamaa kan daawwattu yoo ta'e maaliif akka daawwattu barreessi.
2. Hawaasni diraamaa agarsiifamurraa maal fayyadama jettee yaadda?

Diraamaan akkuma gosa ogbarruu kamiyyuu hawaasaa hojii sanatti gargaaramuuf barbaachisummaa ofii isaa qaba. Barbaachisumma yookaan faayidaa diraamaan qabu keessaa isaa armaan gadii muraasa.

- ✓ Seenaa bifa qabatamaa ta'een taatonni daawwatootaan kan ga'an ta'uusaatiin kan bashannansiisu, odeeffannoo kennuufi barsiisuudha. Kanas mootummaaniifi dhaabbatni miti mootummaan uummata sochosuufi kakaasuuf dhimma itti ba'u (mass mobilization).
- ✓ Ogummaawwan kalaqaa keessaa diraamaan seenaafi eenyummaa hawaasaa calaqqisiisuufi fooyya'iinsa hawaasaa fiduuf bu'a qabeessa. Bifa ifa ta'eefi qabatamaan waan dhihaatuuf namni barateefi hinbaratiin, hiyyeessaafi soorressi, ijoolleefi namni beekaan walqixa fayyada.
- ✓ Jireenya hafuuraa barsiisuufi safuufi duudhaa hawaasaa tursuuf ni tajaajila.
- ✓ Egeree hawaasaa bocuu/miidhagsuu keessatti faayidaa qaba. Kana kan godhu gocha badaa hawaasaa keessa jiru balaaleffachuun hojjechuufi haala jireenyaafi jiruu gaarii jajjabeessuun hojjechuun ta'a.
- ✓ Diraamaan keessatti barsiifataafi aadaan dabalamanii waan hojjeetamaniif itti fufanii akka jiraatan gochuuf ni oola.
- ✓ Ogeeyyii diraamaatiif madda galiifi beekamtii ta'uun jireenya isaan akka geeggeeffataniifi hawaasa keessatti fudhatamu qabaatan taasisa.

Shaakala

Yaada kanaa olitti siif dhihaate bu'ura godhachuun gaaffilee armaan gaditti siif dhihaataniif deebii kenni.

1. Diraamaa egeree hawaasaa akkamiin fooyyessa?
2. Dhaabbileen mootummaafi miti mootummaa uummata sochoosuuf maaliif diraamaa filatu?
3. Diraamaa hojjechuufi dhiheessuurraa ogeeyyiin diraamaa dhuunfaa isaaniin bu'aa argatan maali?